

Indira SMAJLOVIĆ (Tuzla)
indirasmajlovic@yahoo.com

ANALIZA PRIJEDLOŽNO-PADEŽNIH IZRAZA SREDNJOVJEKOVNOGA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG EPIGRAFIKONA

U ovom radu napravljen je pregled prijedložno-padežnih izraza s aspekta prostornog, vremenskog i funkcionalnog značenja, korpusa srednjovjekovnih bosanskohercegovačkih epitafa. U korpusu se varira s dvadeset i tri različita prijedloga, od toga trinaest primarnih te pet sekundarnih prijedložnih oblika koji stupaju u konstrukcije s odgovarajućim padežnim oblicima stvarajući prijedložno-padežne izraze. U radu je urađen prikaz prema padežima, pa smo došli do zaključka da je genitiv najviše aktivan padež u konstrukcijama za prostorno izražavanje ali i izražavanje ablativnosti. Neki se prijedlozi, naročito oni u modelu s akuzativom, javljaju u starome, arhaičnom ili nepravilnome obliku (от, в, въ, су, ш, полѣгъ, конѣ) ili za sebe vezuju nepravilno izmjenjeni padežni oblik (*na nem* (na mene), *na ne* (na me)). U epitafima pronalazimo stari oblik prijedloga *u* u obliku *v + poluglas > vь*. Instrumental pored socijativnog značenja, identično u konstrukcijama prijedloga sa lokativom definiraju odnose ili radnje u prostoru. Također, prijedložno-padežni izrazi javljaju se u *duplus/triplus modusu* unutar kratke forme i sadržaja natpisa što svjedoči njihovu frekvenciju.

Ključne riječi: *prijedložno-padežni izraz, predmet, konstrukcija, objekt lokalizacije, lokalizator, orijentir, primarni prijedlozi, sekundarni prijedlozi*

Uvod

Leksička i strukturna okamenjenost, invarijantnost, semantička slivenost i semantička nedjeljivost inskribiranih stećaka, oblikuje inventar svjedočanstava o pismenosti regiona u kome su egzistentni, izvodeći isti iz okrilja šutnje i animnosti pretpismenog. Tema ovoga rada je bila da se iz identičnoga okrilja šutnje i animnosti izdvoji analiza i opis prijedloga i prijedložno-padežnih izraza korpusa srednjovjekovnoga bosanskohercegovačkog epigrafiikona,

na osnovi triju različitih aspekta: *tempusa*, *locusa* i *modusa*. Vodeći računa o sva tri aspekta uobličen je korpus prijedložno-padežnih izraza inskribiranih u kamenu tokom pet (možda i šest) stoljeća, što je značajan period i potvrda kulturnih i historijskih dešavanja koja su neupitno ostavila tragove i u jeziku. Teritorijalnom određenošću korpusa koji pokriva bosanskohercegovački jezični teren, reprezentuje se situacija u bosanskome narodnome jeziku srednjovjekovnoga perioda.

Prijedložno-padežni izrazi jesu predmet našeg interesovanja i tema ovoga rada, a kao jezični fenomen specifičnog karaktera podrazumijevaju posmatranje iz šireg opštelingvističkog ugla ali istovremeno i stacioniranje u uže sintaktičke i semantičke okvire vezane za određenu pismenost stećaka, njezin padežni sistem, konkretna gramatička rješenja, semantička značenja i sintaktičke funkcije navedenih inskribiranih spomenika koji usljed svoje fiksiranosti, fosiliziranosti i monolitnosti definiraju spomeničku topografiju i kulturnu geografiju, svjedoče najizravniju emanaciju narodnoga stvaralačkog duha i najviši domet estetske kreacije u bosanskohercegovačkoj kulturi srednjega vijeka.

1. Prijedložni *universus*

Prijedlozi su nepromjenjive riječi koje stoje ispred pojedinih padežnih oblika samostalnih riječi i služe za označavanje i bliže određivanje njihovih različitih odnosa prema drugim riječima u rečenici. (Jahić, Halilović, Palić 2000:297) Prijedlozi se mogu definirati kao vrsta riječi koja označuje podređenost jedne punoznačne riječi drugoj u sintagmama ili rečenicama i tako izražava odnose predmeta i radnji, stanja koja su imenovana tim riječima. Prijedlogom se osnovno značenje padežnog nastavka intenzificira, odnosno sužava se semantičko polje konkretnog oblika. Sintaktička veza prijedloga (neovisno o tvorbi – on i sam može biti prijedložni izraz, tj. može se sastojati od prijedloga i imenice) i padežnog oblika imenice (npr. *kod kuće*, *na početku stoljeća*) naziva se prijedložno-padežnim izrazom. (Matas Ivanković, 2009:1)

Većina staroslavenskih prijedloga stigla je iz praindoevropskog, manji dio iz praslavenskog jezika. Prvotno su to bili morfemi s adverbijalnim značenjem, najčešće su označavali prostorne odnose, kasnije su se ta značenja izdiferencirala. Takve prijedloge (koji pripadaju praindoevropskom nasljeđu) zovemo prvotnim. Drugotnim prijedlozima zovemo one koji su nastali u vrijeme oblikovanja općeslavenskog književnog jezika najčešće od priložnih izraza. Tako je npr. *blizb* nastao od izraza *blizb do*, *vbslêdb* od *vB slêdb*, *prêžde* je komparativ od *prêdb*, itd. (Damjanović, 1995:129)

Prijedlozi kao što su *vb*, *na*, *sb* i *prêdb*, idu u primarne prijedloge i po svome porijeklu pripadaju toj vrsti riječi, dok su prijedlozi, kao što su *radi* (i ostali semantički i morfološki dubleti) sekundarni i po porijeklu su prilozi, a *vb... mēsto* (i: *vb mēstē*) priloška je odredba, kao i: *na srêdē* ili *po srêdē*, na primjer: *stani po srêdē*. U staroslavenskom jeziku ima 18 primarnih prijedloga i svi se oni nalaze i u našem jeziku, s odgovarajućim glasovnim izmjenama. Devet prijedloga se slaže sa po jednim padežom, a ostali idu sa po dva (8) i tri padeža (1). Sekundarni prijedlozi po pravilu slažu se sa po jednim padežom, najviše sa genitivom, pogotovo prijedlozi tipa *posrêdē*. U staroslavenskom jeziku nema složenih prijedloga tipa *iznad* ili *između*. (Đorđić, 1975:209)

Prijedlozi se prema značenju prvo dijele na mjerljive (dimenzionalne) i nemjerljive (nedimenzionalne), a prvi dalje na prostorne (lokalne) i vremenske (temporalne) (Pranjeković, 1993: 22). Većina tzv. prvotnih prijedloga – a to su oni koji pripadaju praindoeuropskom i praslavenskom nasljeđu (Damjanović, 2003: 152) – ima prostorno značenje, dakle, glavno je značenje prijedloga mjesno, i iz njega su se razvila druga, prenesena značenja.

Jezik kao najsofisticiraniji i najrasprostranjeniji semiotički sustav, prototipno je oruđe konkretizacije iskustva dok je samo jezično iskustvo *integrum* govornikove interakcije s okolinom, uvjetovano svime što tu interakciju čini mogućom, vanjskim podražajima, kognitivnim i afektivnim sposobnostima govornika. Idealizirani kognitivni modeli ili kognitivne domene, najprije osnovne u kojima Langacker izdvaja VRIJEME i PROSTOR kao temeljne (Langacker 1987:148-150), služe kao konceptualna baza za profiliranje (engl. *mapping*). Prostorni (lokalni) i vremenski (temporalni) odnosi se u jezicima kodiraju na svim razinama opisa, od fonološke do leksičke, a njihove implikacije u jeziku kao determinatora najprije prostornih odnosa u novije vrijeme predmetom su česte analize, odnosno sinteze prijedložno-padežnih izraza, priloga, čestica te prefiksa.

Lingvističke teorije koje zastupaju tezu o prostornoj uvjetovanosti jezika te o prostornoj naravi primarno neprostornih izraza poznate su pod nazivom lokalističke teorije ili teorije lokalizma. Jedna je od prvih i najzapaženijih Andersonova (1971, 1977) lokalistička teorija padeža, pisana u tradiciji generativne gramatike kao vrlo uspio pokušaj uspostave lokalističke hipoteze prema kojoj su, a za razliku od morfološki kodiranih padeža, dubinske, prostorne padežne relacije, u prvom redu one mjesta i smjera iskazane bilo prijedložnim padežnim izrazom bilo flektivno, univerzalne. U okviru lokalističke teorije padeža sredinom sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća objavljeno je dosta rasprava, uglavnom pojedinačnih radova, od kojih se mogu spomenuti primjerice Civjan (1973), Miller (1974), Šaumjan (1974) i Fleischmann (1983). Sredina sedamdesetih i početak osamdesetih godina

također je i vrijeme prvih koraka u kognitivnoj lingvistici koja se do danas razvila u jednu od najrasprostranjenijih lingvističkih teorija i u kojoj su manifestacije prostornih odnosa u jeziku jedno od središnjih područja istraživanja te predstavljaju konstantu već tridesetak godina. U čitavom nizu radova, studija i knjiga koje raspravljaju o pomenutoj tematici, na prvom mjestu svakako treba spomenuti kognitivnu gramatiku (Langacker 1987, 1991, 2000, 2008; Lakoff 1987; Taylor 2002) koja se u svojim prvim inačicama čak i pojavila pod nazivom prostorna gramatika (engl. *space grammar*, Langacker 1982). U analizi prostornih odnosa u jeziku kognitivna gramatika posebnu pozornost posvećuje prostornim prijedlozima, česticama i glagolskim prefiksima (npr. Brugman 1981, Lindner 1981, Rudzka - Ostyn 1985, Janda 1985, 1986, 1988, Lakoff 1987, Taylor 1995, a u hrvatskoj lingvistici npr. Šarić 2003, 2006a, 2006b, 2008; Belaj 2004a, 2005, 2008), a podržana teorijom konceptualne metafore i metonimije (Lakoff i Johnson 1980). Već i letimičan pregled teorijskih pristupa o odnosu jezika i prostora govori u prilog činjenici da je prostor jedna od rijetkih kategorija koja je bila podjednako intrigantna i u okviru formalnih i u okviru funkcionalnih pristupa gramatici, što je samo po sebi i više nego dovoljan dokaz o relevantnosti i nezaobilaznosti kategorije prostora u lingvističkim istraživanjima. (Belaj, 2009:43-44)

Noam Chomsky sredinom sedamdesetih godina prijedloge definira kao centralne leksičke kategorije osvjetljavajući principe prema kojima se pomoću prijedloga semantizuje padež. Zuzana Topolinjska (Topolinjska, 1996:3-4) mjesto prijedloga i njihov način funkcionisanja smatra predodređenim antropocentričnim pristupom tumačenja padežnih odnosa. Na semantičkom planu ih vidi kao modifikatore predikativne realizacije, dok na sintaktičkom planu oni dobivaju ulogu konektora gdje povezuju imeničku sintagmu s predikatskim izrazom ili rjeđe dvije imeničke sintagme. Također, prihvata hijerarhiju po kojoj je prijedlog nadgrađen nad padežnim nastavkom, a u svakoj sintagmi prijedloga i imenice, osim one s prijedlogom *s(a)*, vidi realizaciju lokacionog padežnog odnosa.

Nadalje u ovome tekstu prijedlog sintetiziran sa samostalnom riječju označava predmet, a isključivo sintetiziran s imenicom nazivamo konstrukcijom. Pri navođenju primjera stvara se osvrt na lokalistički pristup ovome pitanju, gdje se odnosi u prostoru projektuju kao relacija sa tri primarna elementa: objektom lokalizacije, lokalizatorom (kao sredstvom lokalizacije) i orijentirrom (konkretizatorom odnosa prvih dvaju elemenata).

2. Najčešći slavenski prijedlozi i njihovi ie. ekvivalenti

bezъ + *G* (bez) < usp. lit. *bè* „bez“

въ + *A* (u) < usp. lit. i, lat. *in*

za + *A* < izvorno I. jd. iste korijenske imenice od koje je prijedlog *izъ*

izъ, *iz* + *G* (*iz*) < usp. lit. *iš*, lat. *ex*, gr. *èks*

kъ + *D* (*k*) < usp. stir. *coⁿ* - prema, *k*

na + *A*, *L* (*na*) < usp. lit. *nuð* - od, gr. *ànō* - dolje

nadъ + *A* (*nad*) < v. *podъ*

otъ + *G*, *A* (*od*) < poopćavanje oblika postaloga ozvučivanjem ispred riječi koje su počinjale zvučnim suglasnicima; skr. *áti*, lat. *ad* - pri, do, stir. *ad-*, *aith-*

po + *D*, *A* (*po*) < gr. *apo*, lat. *ab*, lit. *põ* - pod

podъ + *A*, *I* (*pod*) < ie. *podo*, gr. *pous* - stopalo

pri + *A* (*pri*) < lit. *prie*, gr. *para* - pri, kod

sъ + *G*, *I*, *A* (*s*, *sa*) < lit. *su* (što bi mogla biti posuđenica iz slavenskoga)

u + *G* (*u*) < skr. *au-*, lat. *au-ferre* - odvesti; potrebno ga je razlikovati od prijedloga *vъ* koji se u našem jeziku odrazio kao *u*

kod (+ *G*) - inovacija u odnosu na **konъ* < mak. *kon*, bug. *kъm*; završno -*d* postalo je analogijom prema *od*, *pod*, *nad* itd. (Matasović, 2008:245-246)

3. Pregled prijedloga inskribiranih stećaka bosanskohercegovačkog korpusa svrstanih po padežima uz koje se upotrebljavaju

padež	primarni prijedlozi	sekundarni prijedlozi
genitiv	<i>iz</i> , <i>ot</i> , <i>od</i> , <i>za</i> , <i>na</i>	<i>poľъgъ</i> (pored), <i>konъ</i> (kod), <i>pokraї</i> (pokraj), <i>nakon</i>
dativ	<i>k</i>	
akuzativ	<i>vъ</i> , <i>v</i> , <i>za</i>	
genitiv i instrumental	<i>s</i>	
instrumental	<i>z</i> , <i>š</i> , <i>sъ</i> , <i>sa</i> , <i>su</i> ,	<i>podъ</i>
lokativ	<i>na</i> , <i>u</i> , <i>po</i>	

4. Pregled po padežima

4.1. Genitiv

U grupi padeža koji su vezani prijedlogom, genitiv spada u tzv. padeže koneksije jer je njihova upotreba u ovom strukturnom liku uslovljena osnovnom predstavom o povezivanju dvaju, inače posebnih pojava, po ne-

kom specifičnom odnosu. Genitiv posjeduje obilježje obuhvatnosti i po tome se u sistemu padežnih oblika povezuje s lokativom. (Sintaksa, grupa autora, 2005:127) Genitiv je padež s najširim mogućnostima upotrebe u prostornom značenju u srednjovjekovnome jeziku epitafa, kao što je to slučaj i u suvremenome bosanskom jeziku. Vrlo je čest atributni genitiv s prijedlogom iz kojim se označava porijeklo predmeta, posebno živih bića.

Nedimenzionalna značenja prijedloga tiču se složenijih logičkih odnosa, kao što su pripadnost, sredstvo, način, uzrok, posljedica, uvjet i sl. Značenje porijekla ili potjecanja (ablativnosti) ukazuje da jedan element vodi porijeklo / da potječe od drugoga elementa, da znači početnu tačku, početak trajanja, postanja, što ima oblik posvojnog genitiva s prijedlogom *od*, koji je danas rijetko u upotrebi. U epitafima pratimo veću zastupljenost starijega oblika *ot*, dok je noviji oblik *od* zapisan vjerovatno početkom četrnaestoga vijeka (Foča), i jedan i drugi oblik u modelu s genitivom u funkciji ablativnog determinatora:

Ovo mlinice [k]upi Vuič i (Đuro) Bilić i pokri Gavro Učukalo *ot Sime Obara* 1543 (ili 1743.g.) (Vego, knj.IV, br. 258)

... I mnogo na zelji bi, a t̃ ni ot jene, i nikog̃ *ot moje ruke* ne bi mrg̃t[a]ṽ. Ne [hte]h ga ubit[i]. (Vego, knj. IV, br. 222)

... A žih̃ u časte bosan[s]ke g[o]spode. Primih̃ darove *o[d̃] ve-like g[o]spode i vlasteo i o[d̃] gr̃čke g[o]spode*. A vse vidomo. (Vego, knj. III, br. 190)

Kod vremenskih značenja prijedloga riječ je o odnosu između događaja (D) i vremenskoga lokalizatora (VL), tj. jezične jedinice s vremenskim značenjem uz pomoć koje se precizira vrijeme događanja. (Silić, Pranjković, 2007:247) Istodobnost (simultanost) prijedloga u konstrukciji s genitivom dobija u značenju da se vrijeme događaja podudara s vremenom koje je označeno vremenskim lokalizatorom:

... Barojevi[ć]̃: smrg̃t̃ ne [p]oiskah̃ navid̃t̃ [od̃] kraljeṽc[t] va bosanskoga i gospoc[t]va [sr̃bs]koga *za moga g[ospodi]na službu*... (Vego, knj. IV, br. 224)

† A se leži Divac̃ zlatar̃ i [sa] ženom̃ milostiõ božijom̃. *Za moga života* komu godi služaše, služih̃ mu pravo, ṽrno hi[m] (njima). (Vego, knj. IV, br. 241)

[† A se ovoj] kamenije uzvuče Radovan s milim̃ [bratom̃] s krg̃st̃ĩñinom̃ s Radašinom̃ *[za ž]ivota* na se. (Vego, knj. IV, br. 209)

† A se leži Ivañ Mrg̃č[i]ć̃. U Dobru (Dabru) pr̃bĩh̃ a *za života* ov[i] kami postavih̃ i ostavih̃... (Vego, knj. III, br. 150)

Prijedlog za u konstrukciji s genitivom može značiti i poslijevremenost ili anteriornost, odnosno da se vrijeme događaja smješta iza vremena označenog vremenskim lokalizatorom:

† Va ime otca i sina i svet[a]go d[u]ha a se leži Vlatko Vla[dje] vić koji ne moljaše nijednoga člov[e]ka takmoriya (bilokakvog), a obiđe mnogo zemlje a doma pogibe, a *za njimъ* ne osta ni sinъ ni bratъ... (Vego, knj. IV, br. 223)

I genitivu s prijedlogom *s(a)* u značenju mjesta *s/iz* kojega započinje kakvo kretanje ili kakva druga aktivnost, prijedlog *s(a)* alternira s prijedlogom *iz*, pri čemu se *s(a)* upotrebljava onda kad se mjesto nalazi na kakvoj uzvisini (*specula*), na kakvoj vodi, kad je riječ o kakvoj ustanovi ili sl., definirajući na taj način ablativno značenje. Primjeri se uglavnom ostvaruju u sinkretizmu s toponimom:

† A se leži Vlatko Branъkovićъ *s Tanorova* i veče [sa] sinomъ. Go[spo]dja Medanъ postavi [kami] te k Vlatku dođe. (Vego, knj. II, br. 84)

† A se leže Bogavacъ i Tarahъ Boljunovićъ *s Jame*. (Vego, knj. II, br. 63)

Pri tome prijedlog *iz* sudjeluje u tipičnoj prostorno-značenjskoj sintagmi s genitivom, sa značenjem potjecanja, gdje se odvija glagolska radnja ili se šta nalazi, precizirajući toponim:

A se leži Radivoj Pićъ *iz Rame* Kovačъpoljaninъ. (Vego, knj. IV, br. 260)

Genitiv s prijedlozima *blizu*, *kod*, *(po)kraj* i *pored* označava primjensnost (adlokalnost). To znači da se ti prijedlozi odnose na imenicu koja znači predmet u čijoj se blizini nalazi ili kreće drugi predmet (Silić, Pranjković, 2007:212), odnosno da je identifikovano mjesto spoljašnost lokalizatora, producirajući dio koji je u kontaktu s jednom od mogućih strana lokalizatora ali bez preciziranja o kojoj strani se radi uz implikaciju spacijalne kvantifikacije proksimalnosti.

Prijedlozi *pored*, *pokraj* ili *kraj* dozvoljavaju i statičan i dinamičan glagol, a s obzirom na kriterij 'živo' sva tri prijedloga su u načelu nemarkirana:

U [i]me brъta velъko[ga] kaznъca Nersъrъne, pozida Bъloka kaznъca Nesъrъnu svoga gospodina i os[t]avi sebъ mъsto *polъgъ svoga gospodina*. (Vego, knj. IV, br. 54)

A se leži[i..] lazar[ь.....] њč[ičъ]. *p[o-]kai me[ne]* pripo. (natpis Lazara, otkriven u Bijeljini 2002. godine, vjerovatno kraj 14. st. poč. 15. st.)

Pri tome prijedlog *kod* zahtijeva statičan glagol a s obzirom na kriterij ‘živo’ (+/-), prijedlog *kod* je markiran te može stajati samo uz imenice koje znače živo:

† A se leži Vukosaъ Vlačevićъ s momъ drugovaъ družinomъ i sagibohъ na r[a]zmirnoj Krajine *ko[nъ] moga gospodina*, i donesoše me družina na svoju plemenitu baš[t]i[nu] i da je prokletъ tko će u me taknuti. (Vego, knj. II, br. 96)

† Va ime o[t]ca i sina i svetago duha se leži vojevoda Mitošъ sa svojim sinom Stѣpkomъ svomu gospodinu Vlatku Vlađeviću *konъ nogu* koji mu posluži živu a mŕtva poblži božijom pomoću i kneza Pavla milostiu... (Vego, knj. IV, br. 222)

Prijedlozi *prije*, *poslije* i *nakon* specijalizirani su isključivo za označavanje *tempusa*. Prijedlog *nakon* označava poslijevremenost, posteriornost, tj. događaj koji se odvija iza vremenskog odsječka ili događaja označenoga genitivom:

Gradi Boško, Nikola i Nikola Andrijaš na slavu boga i s[ve]te Gospe i blag[o]sovi biskup *nakon* 1578. godine poroda Isusova, na še[stog] žuna. Pisa fra Bazilijo Ravnjanin. (Vego, knj. II, br. 100)

Tempus se može ostvariti u konstrukciji G + prijedlog *na* pri čemu se jasno precizira vremenski odsječak:

Gradi Boško, Nikola i Nikola Andrijaš na slavu boga i s[ve]te Gospe i blag[o]sovi biskup *nakon* 1578. godine poroda Isusova, *na še[stog] žuna*. Pisa fra Bazilijo Ravnjanin. (Vego, knj. II, br. 100)

4.2. Dativ

Dativom je markiran pojam prema kojemu se nešto usmjerava i upravlja pri čemu nije bitno hoće li se do njega doći, odnosno dok kod akuzativa imenski oblik označuje mjesto gdje se radnja treba završiti, imenski oblik u dativu označava mjesto prema kojemu je nešto usmjereno, ali ne nužno da će se do njega i stići. Skladno s navedenim, dativ može imati obilježja perifernosti ili direktivnosti. Ciljno značenje može imati dativ samo s prijedlogom *k(a)*, pri čemu sam prijedlog funkcionise kao orijentir a postprijedložni oblik kao cilj, ali je to u suvremenom jeziku sve rjeđe i potiskuje ga dativ bez prijedloga.

† A se leži Vlatko Branьković s Tanorova i veče [sa] sinomъ.
Go[spo]dja Medanъ postavi [kami] te k Vlatku dođe. (Vego, knj.
II, br. 84)

...Ojdohъ [odъ] otъsa veoma pečaona pos[i]nio [u] vsoj mojoj
dr[u]žini i b[i]hъ [sa]mъ lj[u]bъv[i]ti. p[o]dj[o]hъ k mojejimъ
vs[i]mъ. Podi Radan ddičhanъ so. (Vego, knj. IV, br. 211)

4.3. Akuzativ

Temeljno je značenje akuzativa granična direktivnost, tj. odnos među dvama predmetima u kojem jedan predmet, kakav njegov dio ili prostor u njegovoj blizini služe kao cilj kretanja ili kakve druge aktivnosti vezane za drugi predmet. Za razliku od dativnoga značenja, kod kojega drugi predmet služi kao orijentir, akuzativom se daje obavijest o tome da se taj cilj zaista dostiže, da služi kao stvarna granica kretanju. U kombinaciji akuzativa s prijedlozima *u*, *va* i *vъ* bilježimo široko polje upotrebe sa značenjem vremena, dakle, u obliku temporalog akuzativa koji je sličan temporalnom genitivu i često zamjenjiv njime, s obveznom pridjevskom riječju uz imenicu, pri čemu oblik akuzativa ne može imati spoj riječi apozicijskoga nego samo atributnoga tipa.

Vremenski odnos između glagolske radnje, kao objekta lokalizacije, i vremenskog lokalizatora ima simultan karakter ukoliko radnja cijelim svojim tokom ili jednom fazom koja je u fokusu pažnje pada u okvire datoga lokalizatora. Učestvujući u lokalizaciji radnje, akuzativne konstrukcije zastupaju vremenske periode koji se interpretiraju dvojako, u dinamičkom smislu – kao vrijeme u proticanju, i kao statični (fiksirani) vremenski segment. (Arsenijević 2003:207) Akuzative konstrukcije s prijedlogom *u*, u korpusu epigrafikona imaju funkciju temporalnog determinatora kojim se iskazuju određeni vremenski odnosi, fiksirane segmentacije:

A se leži knezъ Pavaoъ Komlъnović na svoj plemenitoj na Prozračcu u dni vojevode Sandalъ. (Vego, knj. I, br. 11)

... Se pisa rabъ b[o]ži i a[ve]tago D[i]mitrija u dni g[ospo]d[i]
na kralja ugarskoga Lojša i g[ospodi]na bana bosanьskoga
Tvъtka... (Vego, knj. I, br. 15)

[† Vъ ime otъsa i sina i svet]ago duha. Ja ž[upanъ Miroslavъ
zidaхъ c]rъkvъ svetag[o Kozme i Damiъna u] svojihъ selъhъ u
d[ni velijega župana sl]avъnago Nemanje. (Vego, knj. I, br. 19)

Bilježimo i primjere sa samim naputkom o vremenskom lokalizatoru u obliku akuzativa pokazne zamjenice kojim se iz ostatka teksta upućuje na isti vremenski lokalizator kazujući u blizini kojega se lica, pojave ili događaja, nalazi ili dešava ono što znači riječ uz koju stoje:

Va ime oca i sina i svet[a]go d[u]ha amin. Se leži Viganъ Miloševićъ. Služi banu Stipanu, i kralju Tv[rt]ku, i kralju Dabiši, i kraljici Grubi i kralja Ostoю. I *u to vrime* dojde i svadi se Ostoja kralъ s hercegomъ i na Ugre poje Ostoja. To vrime mene Vigna dojde konъčina na svomъ plemenitomъ podъ Kočerinomъ... (Vego, knj. I, br. 1)

Na stećcima pronalazimo stari oblik prijedloga *u* u obliku *v + poluglas* > *vъ*, međutim ta dva prijedloga treba razlikovati jer se u našem jeziku *vъ* realizovao u prijedlog *u*. Na domaćem terenu već u najstarijim spomenicima bilježimo pomenutu refleksiju. Na Humačkoj ploči (X ili XI st.) bilježimo: *u ime* (Vego knj. I, br. 14) kao i u Kulinovoj povelji (1189): *u ime* (Turbić-Hadžagić, 2005.). Do XII stoljeća fonološki sustav našega jezika adaptirao je i adoptirao mnoštvene promjene i realizacije glasova, pored vokalizacije nazala, svođenja poluglasa, prelaska *y > i*, bilježimo i promjenu *vъ < u*. Međutim, naš analizirajući korpus svjedoči manifestaciju oblika *vъ* na epitafima s početka II stoljeća.: *Vъ dъni b[a]na velik[a]go Kulin[a] bъše Gra[d]bъša suijdija...* (Vego, knj. IV, br. 252), ali i u primjerima koji potvrđuju upotrebu navedenog oblika tokom naredna tri stoljeća na području okoline Rogatice u prvoj polovini XV st.: *† Vъ ime o[t]ca i s[i]na i sveto[ga] duha ...* (Vego, knj. IV, br. 222), u drugoj polovini XV st.: *Vъ ime oca i s[i]na i svetago d[u]ha ...* (Vego, knj. IV, br. 218) te iste datacije inskribirani natpis u Olovcima kod Stupara: *Vъ ime oca i sina i svetago d[u]ha...* (Vego, knj. IV, br. 237) Pored navedena četiri na analizirajućem korpusu možemo posvjedočiti još deset primjera gdje se u pismu zadržao stari oblik prijedloga *vъ*, u dataciji od 1151 (-1177) do kraja XV ili početka XVI stoljeća: *vъ dni...* (Vego, knj. III, br. 129); *vъ dni... vъ pravadi...* (Vego, knj. II, br. 117); *vъ ime oca ... vъ dn[i]* (Vego, knj. II, br. 102); *vъ ime...* (Vego, knj. II, br. 52; knj. III, br. 193; knj. IV, br. 223, 242, 253)

U konstrukciji s akuzativom navedeni prijedlog odnosi se na VL, odnosno jezičnu jedinicu s vremenskim značenjem uz pomoć koje se precizira vrijeme događanja:

Vъ dъni b[a]na velik[a]go Kulin[a] bъše Gra[d]bъša suijdija...
(Vego, knj. IV, br. 252)

Kada su u ulozi lokalizatora kraći vremenski segmenti, linearnost je minimizirana, tj. s obilježjem puntualnosti. Česti vremenski lokalizatori jesu godišnja doba koja su zahvaljujući povezanosti i promjenama u prirodi i na osnovi preciziranih granica konvencionalnim jedinicama vremenske mjere, uvijek određeni u pogledu vremenskoga trajanja. U našim primjerima nazivi godišnjih doba u funkciji vremenskih lokalizatora, u konstrukciji akuzativa

samo su s prijedlogom *u* (odnosno njegovim starim oblicima), u odsustvu ikakvih sporadičnih elemenata za doprinos preciziranju:

A se leži ovde Stepko Radivojevičъ. pogrebe se *vъ leto* ZVO = 7072 (1564.g.) (Vego, knj. IV, br. 320)

† *Vъ lъto* 6954 (= 1454) azъ rabъ H[rist]u b[o]gu g[ospo]d[i]nъ hercegъ Stefan vъzdvigoh hramъ s[ve]t[a]go vel[i]komuč[e]n[ik]a H[risto]va Georgija... (Vego, knj. III, br. 193)

M[ise]ca marta 11. prъstavi se rada b[o]žija M[a]rija, a zovomъ D[i]v[i]ca. popa dabiž[i]va podružije, *va ljet[o]* ⚭ ψ λ θ = 6739 = 1231. (Vego, knj. II, br. 53)

U konstrukcijama s akuzativom prijedlozi starog oblika *vъ*, u primjerima u kojima je došlo do vokalizacije poluglasa *va*, samo glasa *v*, i novijeg oblika prijedloga *u*, označava se i obraćanje s većom ili manjom frazeološkošću:

Vъ ime oca i s[i]na i svetago d[u]ha ... (Vego, knj. IV, br. 218)

† *Vъ ime o[t]ca i s[i]na i sveto[ga] duha ...* (Vego, knj. IV, br. 222)

Vъ ime oca i sina i svetago d[u]ha ... (Vego, knj. IV, br. 237)

† *Va ime oca i sina i svet[a]go d[u]ha ...* (Vego, knj. I, br. 1)

† *Va ime o[tъ]ca i s[i]na i s[ve]tago d[u]ha ...* (Vego, knj. I, br. 15)

Va ime boga velikoga cъra nebesnoga i zm[ilo]snoga, a se leži Radivoj Krivoušiči. (Vego, knj. I, br. 18)

Va ime tvoje pričasta Trojice... (Vego, knj. III, br. 190)

V ime otca i sina i svetoga d[u]ha amenъ... (Vego, knj. IV, br. 279)

U [i]me brъta velъko[ga] kaznъsa Nerspъne, pozida Bъloka kaznъsa Nespъnu svoga gospodina i os[t]avi sebъ mъsto polъgъ svoga gospodina. (Vego, knj. IV, br. 247)

Konstrukcija prijedlog *u* + lična zamjenica u obliku akuzativa karakteristična je za epitafe sa zvucima opomene i kletve, naime na mjestu gdje je natpis zapažen, u pravilu je tu i nastao, uzevši sa rezervom, zbog eonimskog uzurpiranja iako sami propovijedaju: *Kletъ i prokl[e]tъ tko će kre[nu]ti u me* (Vego knj.II 1962:35), *Tako da nijesi prokletъ ne tikaj u me*. (Vego knj.II 1962:43), *I da je prokletъ tke će u me taknuti* (Vego knj.II 1962:45), *I*

molju vas ne nastupajte na me. Ja s[am]b bilb kako vi jeste, vi ćete biti kako jesam ja. (Vego knj.I 1962:13)... *Multi-commutationis* (mnogostruka varijacija) takvih izričaja jedna je od tipskih osobenosti natpisa, osobito onih s notom biografske retorike na kojima je klesar urezivao kratku historiju pokojnikova života, pa su te kletve dolazile kao po očekivanju i pripadnosti.

... Kletb i prokl[e]tb tko će kre[nu]ti u me. (Vego knj.II br. 83)

... i da je prokletb tko će u me taknuti. (Vego, knj. II, br. 96)

... tako da nijesi prokletb ne tikaj u me. (Vego, knj. II, br. 94)

Identične primjere bilježimo i u konstrukcijama s prijedlogom *na*, što se upotrebljava kada je cilj kretanja ili kakve druge aktivnosti gornja strana predmeta odnosno vanjska površina što nazivamo akuzativnim neposrednim izražavanjem *locusa*. Takav prijedložno-padežni izraz znači da je objekt lokalizacije na lokalizatoru a može se ostvariti u:

■ konstrukcijama s ličnim zamjenicama npr.:

... P[ostaviše] na *njemb* brati**b** b**l**egb... (Vego, knj. IV, br. 297)

... [p]ostavi na *nju* Vla[dislavb i Bogiša brat] mu... (Vego, knj. I, br. 25)

... a usiče na *nj* [nb] mati Radosava [i] nb (*na*) se. (Vego, knj. I, br. 33)

... Ovi kami usijekohb na se za života... (Vego, knj. II, br. 51)

... i molju vas ne nastupajte na me. Ja s[am]b bilb kako vi jeste, vi ćete biti kako jesam ja. (Vego knj.I, br. 1)

... Si biligb postavi na me bratb moj vojevoda Petarb. (Vego, knj. I, br. 45)

... Dojde me kraj, u**ř**zida na me Đumojičb... (Vego, knj. III, br. 202)

Primjeri iz Bijeljine kojima se datacija određuje u 15. stoljeće, u identičnim konstrukcijama potvrđuju nepravilno bilježenje lične zamjenice ja u akuzativu jednine

[a se leži] raio akela m[.....] [sinovi kami postavi]še na *nem* (natpis Raja Akele, otkriven u Bijeljini 2002. godine, datacija: prva polovina 15. st.)

Se le**ř**[i ...] zem[lu svoiu o-]žalo[sti. b**ê**legb] na *nem* [staviše] dva si[na] (natpis otkriven u Bijeljini 2002. godine, datacija: kraj 14. poč. 15. st.)

[A se leži ra]bъ . b(o)ži m[...] [a zovomъ] miôko .g. [sinove postavije] kamenъ *na ne* (natpis Mioka, otkriven u Bijeljini 2002. godine, datacija: kraj 14. st.)

■ konstrukcijama s imenicama

a) u značenju lokalizatora – živog bića kao cilja kretanja ili neke druge aktivnosti:

... i usikoše kamenъ *na oca Marka i na materъ Divnu*. (Vego, knj. I, br. 2)

A se piše kami Vukovićъ (za ili *na*) *junaka Tomovu Rъdiši Zloušićъ*. (Vego, knj. I, br. 7)

Vъ ime oca i sin[a] azъ Bogdanъ *na Drag[ić]a* ъ navi kamen i postavihъ... (Vego, knj. IV, br. 253)

b) u značenju lokalizatora mjesta, uglavnom nekog uzdignutog položaja:

A se leži Ostoъ Kъ(s)tiъnъ *na Zguno*. (Vego, knj. IV, br. 316)

Nailazimo na konstrukciju gdje je prijedlog *na* uz akuzativ u značenju namjere, uz glagol koji traži dopunu (neizravni objekt) u akuzativu s prijedlogom *na*:

... I u to vrime dojde i svadi se Ostoja kralъ s hercegomъ i z Bosn[o]mъ i *na Ugre* poje Ostoja... (Vego, knj. I, br. 1)

Konstrukcija prijedlog *na* + akuzativ koristi se pri izražavanju načina vršenja neke radnje, uz veću ili manju frazeologizaciju, što je inače frekventno i u suvremenome jeziku:

Gradi Boško, Nikola i Nikola Andrijaš *na slavu boga i s[ve]te Gospe* i blag[o]sovi biskup nakon 1578. godine poroda Isusova, na še[stog] žuna. Pisa fra Bazilijo Ravnjanin. (Vego, knj. II, br. 100)

... Bodoše me, i sъkoše me, [oder]aše, i tuj smrъti ne dopadohъ, i umъhъ *na roš[s]tvo [Hris]tovo*... (Vego, knj. IV, br. 224)

U konstrukcijama akuzativa s prijedlogom *za* (za + A) označava se također da se nešto čini ili poduzima u prilog ili korist onomu što se označuje akuzativom. Pored najučestalije funkcije intencionalnog determinatora, akuzativ u konstrukciji s prijedlogom *za* javlja se u funkciji kauzalnog determinatora ali i u značenju usmjerenosti i mjere, što mu je ujedno i objektivna uloga (sintaktička):

Neka se zna kako probi Raosav Vukićević putъ *za dušu materi-nu* i da majstoromъ 900 asprъ. (Vego, knj. III, br. 124)

† A se leži županъ Juroje kojno pog[i]be na počteno[j] službi *za sv[oga] g[ospo]d[i]na*, a pobliž[i] ga knezъ. (Vego, knj. I, br. 39)

† A si grobъ ... Mirušića. Gradih *za ovo počivali[šte]*, a ti i ђ samъ (biъ) kako i vi a vi č[ete] [bi]ti kako i ђa. (Vego, knj. III, br. 137)

A se sѣče Grubačъ kami na Vukšu. *Za pet rana* (Hristovih). (Vego, knj. II, br. 67)

4.4. Instrumental

Glavno je značenje instrumentala sredstvo, tj. označavanje predmeta koji služi za to da se njime ili uz njegovu pomoć obavi kakva radnja. Tomu je značenju blisko i značenje društva, pa instrumental često ima i to značenje. Uz instrumental dolaze prijedlozi *s(a)*, *pred(a)*, *za*, *nad(a)*, *pod(a)*, *među*. Prijedlog *s(a)* slaže se s genitivom, ali tada ima posve drugačije značenje nego kad se slaže s instrumentalom. Tada je naime antoniman akuzativnomu prijedlogu *na* (npr. s kuće – na kuću); a kada se kaže s instrumentalom, antoniman je genitivnom prijedlogu *bez*, npr. košulja bez rukava – košulja s rukavima. (Silić, Pranjković, 2007:234)

Konstrukcije genitiv + prijedlog *s(a)* u značenju mjesta *s/iz* kojega započinje kakvo kretanje ili kakva druga aktivnost, prijedlog *s(a)* alternira s prijedlogom *iz*, pri čemu se *s(a)* upotrebljava onda kad se mjesto nalazi na kakvoj uzvisini, na kakvoj vodi, kad je riječ o kakvoj ustanovi ili sl., ipak sa većom učestalošću bilježimo konstrukcije instrumental + prijedlog *s(a)*, kojeg u našem korpusu nalazimo manifestiranog u oblicima *s*, *sa*, *su*, *š i z*, kojima se definira osnovno ablativno značenje.

Prijedlog *s(a)* najčešći je i najtipičniji instrumentalni prijedlog. Njemu je svojstveno jedno od dvaju glavnih značenja instrumentala (drugo je značenje sredstva, koje se izriče instrumentalom bez prijedloga), a to je socijativno značenje, značenje društva, udruženosti, prostornoga zajedništva predmeta i sl. (Silić, Pranjković, 2007:236)

Va ime oca, sina i svat[a]go duha sije dobri ležiju a *sa mnoъ...* (Vego, knj. III br. 184)

... Pravikъ ljetъ M *su svojemъ rodом...* (Vego, knj. IV, br. 234)

... Si biligъ postavi gospoѣ Vukava *s mojimi dobrim*, i živu mi vѣrno služашe i mrtvu mi posluži. (Vego, knj. IV, br. 245)

† A se leži Milobratъ Мгъѣицъ *s dobrimъ sinomъ s Ivanišemъ...* (Vego, knj. III br. 173)

... вѣ то ѿто зѣда јему рѣку братъ жупанъ Radomirъ *съ snъmi jegovъmi* i žena јему... (Vego, knj. III br. 129)

[† A se ovaj] kamenije uzvuče Radovan s milimъ [bratomъ] *s krъstiъninomъ s Radašinom* [za ž]ivota na se. (Vego, knj. IV, br. 209)

Primjećujemo varijacije i paralelno korištenje prijedloga *s*, *z* i *š* na epitafima koji bilježe blisku dataciju i često isti *locus* ali i primjere da unutar istoga natpisa imamo ovjekovječen udvojeni *modus* prijedloga. Takav je slučaj na natpisu u Kočerinu:

... I u to vrijeme dojde i svadi se Ostoja kralъ *s hercegomъ i z Bosn[o]mъ* i na Ugre poje Ostoja... (Vego, knj. I, br. 1)

Bъh[ъ] *z bratomъ[ъ]* [se] [ra]zmenio... (Vego, knj. IV, br. 242)

Hlap[a]съ i ѿ Vogdanъ i ѿ Rajko *z b[r]atijomъ[ъ]*. (Vego, knj. IV, br. 248)

... A postavi je[ga] sinъ njegovъ knezъ Radičъ *z božijomъ pomoćio* i svojihъ вѣгнѣhъ a s inomъ nijednomъ pomoćio nego samъ onъ. (Vego, knj. IV, br. 251)

[†] se + kuća + Milutina + Marojev[ića] i njegove + žene + Vladislava i niIO ditce i, i u ime Milutinъ, da se + nitkorъ + ne stavi + *š njimъ*. (Vego, knj. IV, br. 261)

A se piše na kръstu Jurja. Da je znati svakomu čoviku Juraj Iv[a] nović kako stekoъhъ blago i *š njega* pogiboъhъ. Kami usiče Radičъ kovačъ. (Vego, knj. I, br. 13)

† Se leži Dobrilo Pribilovićъ [sa] sinovcemъ *š Ljubetomъ*, a pisa Obradъ Krajkovićъ. (Vego, knj. II, br. 110)

† Se leži Dobrilo Božićkovićъ *z bratomъ Radojemъ* i sinovcemъ Plavcemъ a pisa Ivko Obradovićъ. (Vego, knj. II, br. 111)

Instrumentalom s prijedlogom *s(a)* često se izriče i način vršenja kakve radnje (a) ali i slučajevi u kojima se izriče socijativna temporalnost, gdje događaj se odvija zajedno s vremenskim odsječkom označenim vremenskim lokalizatorom (b):

a) ... Se je kami Radojica Bilića. Milostio božijomъ i *s pomoćio roda toga* izdahъ mnogo časnu grobnicu i postaviъhъ si kami na

grobnici mojeji i ugotovihъ si vični domъ za života svojega...
(Vego, knj. IV, br. 279)

b) ... Ovaj kamin Nenad otac *s večne pomeni* postavi sinu mom
županu Radanu i sinu mu. (Vego, knj. III, br. 174)

Spacijalni, prostorni instrumental s prijedlogom *pod* primarno označuje određenu posrednu prostornu lokalizaciju, odnosno prostor kao cilj kretanja ili kakve druge aktivnosti, predmet koji se nalazi ili radnju koja se vrši u granicama drugoga predmeta, u donjem dijelu ili posve ispod predmeta označena instrumentalom. Sličnu konstrukciju bilježimo i s akuzativnim oblikom (pod ruku, pod sebe i sl.). U analiziranome korpusu zabilježena konstrukcija s prijedlogom *pod* koji se javlja s zadržanim poluglasom, definira isključivo toponim:

A se leži Radona Patkovićъ. Pogibohъ *p[o]dъ gradome p[o]dъ Ključeme...* (Vego, knj. III, br. 159)

To vrime mene Vigna dojde konъčina na svomъ *podъ Kočerinomъ...* (Vego, knj. I, br. 1)

4.5. Lokativ

Lokativ je oblik imenskih riječi kojim se označava o kome ili o čemu se govori, ili gdje se što obavlja ili nalazi, boravi, miruje. (Palić, Halilović, Jahić 2000:195) Lokativ je prototipni (morfološki) prostorni padež, a pobliže ga u našem korpusu određuju prijedlozi *na*, *u*, *pod* i *po* koji se vezuju i uz akuzativ. Lokativom se označava mjesto s odlikom fiksiranosti i *stationisa*, uz isključen *mobilis*, odnosno isključeno kretanje ali uz mogućnost da se ono ostvari unutar limesa predmeta lokalizatora, odnosno imenice u lokativu i takvi se primjeri uglavnom realiziraju s prijedlogom *u* prilikom preciznijeg definiranja *locusa* (primjer iz Bijeljine) ili definiranja toponima:

A se leži bēlosavъ lučičъ *u svoe crъkve plemenite* postaviše kamenъ sinove s[eu] (natpis Belosava Lučića, otkriven u Bijeljini 2002. godine, datacija: treća-četvrta decenija 15. st.)

Se postavi bilēgъ dragosavъ bolesalikъ blakaninъ svoimi sinim[i] [a umre *u t[uždei zemli* a pisa ropъ bogela kučevъsъ (natpis Dragosava Bolesalića, otkriven u Bijeljini 2002. godine, datacija: kraj 14. st.)

† A se leži Bogdanъ Hateljevićъ Radiča vojevode sluga, a dobri časъ rodih se *u Dabrъ...* (Vego, knj. II br. 93)

... Usťče na me kami Milutinъ Kablovićъ *u Goduši...* (Vego, knj. IV br. 306)

A se leži Petko Rajković *na svojoj baštini i (u) Koraio* ... (Vego, knj. IV br. 289)

† A se leži knezъ Vlaćъ Bijelićъ *u svojoj crkvi u svetomъ Lazaru*... (Vego, knj. II br. 95)

Lokativ u konstrukciji s prijedlogom *na* je u funkciji spacijalnog determinatora, označava *locus* uz mirovanje predmeta ili kakve aktivnosti na gornjoj površini, u gornjem dijelu, na početku ili na kraju kakva drugog predmeta (Silić, Pranjković 2007:230)

† A se kami *na Vukcu na Pet[r]oviču*. Ase pisa Bolašinъ Bogačićъ. (Vego, knj. I, br. 42)

A se piše *na krъstu Jurja*. Da je znati svakomu čoviku Juraj Iv[a] nović kako stekoň blago i š njega pogiboň. Kami usiče Radićъ kovaćъ. (Vego, knj. I, br. 13)

A se leži *na Obradovića grobnici*. Sije Brajke Luka. Ja ne mogu biti kako bićete... (Vego, knj. I, br. 30)

† A se leži Vukosavъ Vlaćevićъ s motъ drugovaň družinomъ i sagiboň *na r[a]zmirnoj Krajine* ko[nъ] moga gospodina... (Vego, knj. II br. 96)

... To vrime mene Vigna dojde končina *na svomъ plemenitomъ* pođъ Kočerinomъ, i molju vasъ ne nastupajte na me... (Vego, knj. I, br. I)

A se leži Vitko *na svomъ plemenitomъ*. (Vego, knj. I, br. 3)

† A se leži knezъ Pavao Komlъnovićъ *na svoj plemenitoj na Prozračcu* u dni vojevode Sandaľ. (Vego, knj. I, br. 11)

† A se leži Stojsavъ Miloševićъ *na svoj zemlji na plemenitoj*, koga mnogo ljudi znaše... (Vego, knj. I, br. 16)

A se leže Herakъ *na svoj baštini na plemenito*. (Vego, knj. I, br. 32)

Zapažamo dva specifična primjera sa postojanjem fonema *ĵ* u postvokalnoj poziciji pisan grafemom *ĵ*, u slučaju primjera iz Banovića (br. 248) te primjer iz sela Kaljina kod Podromanije gdje zapažamo karakterističnu upotrebu glasa *je* koji se javlja na spomeniku monahinje Polihranije u Veličanima u Popovu polju, i to iz doba kralja Tvrtka I:

A se leži Božićko Vanovićъ *na svoei zemli na plemenitoi i [n] a Dreme[ši]ni*, a postaviše ... Hlap[a]cъ i ђ Vogdanъ i ђ Raiko z b[r]atiom[ъ]. (Vego, knj. IV, br. 248)

† Se leži ovo (?) R[adis]avъ... Ko tьmъričъ *na svoęi zemlji na plemenitoi*. Pisa porъ Pribislavъ. (Vego, knj. IV, br. 229)

Konstrukcije *na* + lokativ slično konstrukcijama *na* + akuzativ, bilježimo i uz imenice koje označuju kakvo povišenje, uzdignut položaj

... *Na Visokomъ* se poboliхъ, *na Dubokome* me дънъ dojde... (Vego, knj. IV, br. 245)

Nailazimo i na kombinaciju konstrukcije *na* + oblik povratne zamjenice *se* u akuzativu uz konstrukciju *na* + prisvojna zamjenica koju bilježimo ostvarenu u mehkoj varijanti i s izrealiziranim jatом *svoę svojъ svojeju*, pridjeva i imenice u oblicima lokativa dvojine:

A seji postavi Vitoje *na se* i *na svojeju milu i dragu kućnicu*. (Vego, knj. III, br. 165)

Model *po* + lokativ može imati značenje kauzalnog determinatora:

A se leži dobri g(ospo)d(i)нъ gostъ Mišljenъ komu biše pri(redio) *po uredbi* Avramъ svoje veliko gostoljubstvo... (Vego, knj. IV, br. 249.) ali i značenje sredstva ... *po b(o)žijoj milosti*... (Vego, knj. III, br. 128)

5. Primarni prijedlozi u *duplus* / *triplus* modusu

Specifična je pojavnost na epitafima da se neki primarni prijedlozi javljaju u hijerarhijskome odnosu u modusu *duplus* / *triplus*, pri čemu oba prijedložno-padežna izraza imaju vremensko, mjesno ili značenje *socius*, i jedan specificira drugi ili su u paralelnome odnosu. Moguće je da kao cjelina ne doprinose drugačijem značenju ili funkciji jer drugi ili treći prijedlog bi mogli biti izostavljeni, ali stvaraju doprinos formi markirajući izraz. Formule u kojima ih možemo posvjedočiti su:

1. a) s + I + s + I

† A se leži Milobratъ Mгъcičъ *s dobrimъ sinomъ s Ivanišemъ*... (Vego, knj. III br. 173)

b) s + I + z + I

... I u to vrime dojde i svadi se Ostoja kralъ *s hercegomъ i z Bosn[o]mъ* i na Ugre poje Ostoja... (Vego, knj. I, br. I)

2. s + I + s + I + s + I

[† A se ovoj] kamenije uzvuče Radovan *s milimъ [bratomъ] s krъstibninomъ s Radašinom* [za ž]ivota na se. (Vego, knj. IV, br. 209)

3. a) na + A + na + A

... i usikoše kamenъ *na oca Marka* i *na materъ Divnu*. (Vego, knj. I, br. 2)

b) na + L + na + L

... l[e]že *n[a] svojeji zemlji plemenitoj na Vrъhu mъ...* (Vego, knj. IV, br. 285)

A se leže Herakъ *na svoj baštini na plemenito*. (Vego, knj. I, br. 32)

† A se leži knezъ Pavao Komlъnovićъ *na svoj plemenitoj na Prozračcu* u dni vojevode Sandalъ. (Vego, knj. I, br. 11)

4. na + L + na + L + na + L

† Vъ ime božije se leži Radovanъ Pribilovi[ćъ] *na svojoj zemlji na [pl]emenitoj [n]a Rbčici...* (Vego, knj. IV, br. 242)

A se leži Božičko Vanovićъ *na svojeji zemlji na plemenitoj i [n]a Dreme[š]ini...* (Vego, knj. IV, br. 248)

... a sije leži Mladinъ ... ničić *na svoji zъmlji na plemenitoj na Visorъhъ*. (Vego, knj. IV, br. 287)

Se leži Boľko *na svojeji zemlji na plemenitoj na Lejdisni*. (Vego, knj. IV, br. 309)

6. Posredno i neposredno izražavanje prostora

Prijedložno-padežni izrazi mogu dvojako izražavati prostor posredno kada se objekt lokalizacije nalazi izvan lokalizatora – orijentacijsko značenje, i neposredno kada se objekt lokalizacije nalazi unutar lokalizatora – lokalizacijsko značenje. (Mataš Ivanković, 2009)

■ posredno izražavanje

- objekt lokalizacije nalazi se u blizini lokalizatora

konъ + G (sagibohъ *na r[a]zmirnoj Krajine ko[nъ] moga gospodina; konъ nogu*)

pokrai + G (A se leži[i.] lazar[ъ.....] ѡč[ičъ]. *p[o-]kai me[ne]*)

polъgъ + G (os[t]avi sebъ mъsto *polъgъ svoga gospodina*)

- objekt lokalizacije nalazi se s donje strane lokalizatora

pod + I (*p[o]dъ gradome p[o]dъ Ključete, podъ Kočerinomъ*)

na + A (*usikoše kamenъ na oca Marka i na materъ Divnu*)

na + L (*na Vukcu na Pet[r]oviču, na krъstu Jurja, na Obradovića grobnici, na r[a]zmirnoj Krajine, na svoj plemenitoj na Prozračcu, na svoj baštini na plemenito, na svoei zemli na plemenitoi i [n]a Dreme[ši]ni, na Dubokome, na se i na svojej milu i dragu kućnic, na svojoj zemlji na [pl]emenitoj [n]a Rbčici, na svoji zъmlji na plemenitoj na Visorъhъ, na svojeji zemlji na plemenitoj na Lejdisni*)

- bjeht lokalizacije nalazi se udaljen od lokalizatora koji mu znači porijeklo

s + G (*† A se leži Vlatko Branъkovičъ s Tanorova; † A se leže Bogavacъ i Tarahъ Boljunovičъ s Jame*)

iz + G (*A se leži Radivoj Iličъ iz Rame*)

■ neposredno izražavanje

- objekt lokalizacije nalazi se u granicama lokalizatora

u + L (*u svoe crъkve plemenite; umre u t[u]ždei zemli; u Dabrъ; u Goduši; u svojoj crъkvi u svetomъ Lazaru;*)

7. Izražavanje simultanosti i posteriornosti

■ izražavanje simultanosti

- vremenski događaj podudara se s vremenom označenim vremenskim lokalizatorom

za + G (*za moga g[ospodi]na službu Za moga života*)

na + G (*na še[stog] žuna*)

u + A (*u dni vojevode Sandalъ; u dni g[ospo]d[i]na kralja ugarskoga Lojša i g[ospodi]na bana bosanъskoga Tvrtka; u d[ni velijega župana sl]avъnago Nemanje; u to vrime;*)

va + A (*va ljet[o] ѿ ψ λ θ = 6739 = 1231*)

vъ + A (*Vъ dъni b[a]na velik[a]go Kulin[a]; vъ leto ZVO = 7072 (1564.g.)*)

■ izražavanje posteriornosti

- vremenski događaj smješta se iza vremena označenog vremenskim lokalizatorom
za + G (a *za njimъ* ne osta ni sinъ ni bratъ)
nakon + G (blag[o]sovi biskup *nakon* 1578. godine poroda Isusova)

Literatura

- Arsenijević, Nada: „Akuzativ s predlogom u savremenom srpskom jeziku (I)“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XLVI/1*, Novi Sad, 2003, 101–261.
- Belaj, Branimir: „Prostorna značenja na razini složene rečenice“ / *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih*, Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole / Mićanović, Krešimir (ur.). Zagreb : Zebra komunikacije, 2009.
- Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski glasovi i oblici*, Zagreb, 1995.
- Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2003.
- Đorđić, Petar: *Staroslovenski jezik*, Matica srpska, Beograd, 1975.
- Matasović, Ranko: *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2008.
- Matas Ivanković, Ivana: „Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima“ / *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih* Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole Zagreb, 2009.
- Palić, Halilović, Jahić: *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
- Piper, Antonić, Ružić, Tanasić, Popović, Tošović: *Sintaksa savremenog srpskog jezika*, Matica srpska SANU, Beograd, 2005.
- Pranjković, Ivo: *Hrvatska skladnja*, Sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.
- Silić, Pranjković: *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
- Turbić-Hadžagić, Amira: *Tragom paleografskih osobitosti bosansko-humskih povelja 12. i 13. stoljeća*, Bosanski jezik, Tuzla, 2005.
- Topolinjska, Zuzana: „Padež i glagolski rod - dve strategije gramatikalizacije odnosa između predikata i njegovih argumenata“, *Južnoslovenski filolog LII*, Beograd, 1996.

Izvori

- Vego, Marko: *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knjiga I, Izdanje Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1962.
- Vego, Marko: *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knjiga II, Izdanje Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1964.
- Vego, Marko: *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knjiga III, Izdanje Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1964.
- Vego, Marko: *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, knjiga IV, Izdanje Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1970.

Indira SMAJLOVIĆ

ANALYSIS OF THE PREPOSITIONAL PHRASE EPITAPHS OF MEDIEVAL BOSNIAN TOMBSTONES

In this paper, an overview of prepositional phrases in terms of spatial, temporal and functional significance, the corpus of medieval Bosnian epitaph. In the corpus varies with twenty-three different proposals, of which thirteen primary and five secondary proposal, which shall enter into construction with the corresponding nominal forms making prepositional phrases. The work done by display cases shall, so we came to the conclusion that the genitive case in the most active construction of space and belonging. Some of the proposals, particularly those in the model with the accusative, occurring in the old, archaic form or incorrectly (от, в, въ, су, њ, по ње, конъ) or to bind themselves improperly altered nominal form (*na nem* (na mene), *na ne* (na me)). The epitaphs find old proposal form $v + \text{ъ} > v\text{ъ}$ Instrumental has a social meaning, and they identical with the locative construction with defined relationships in space (*locus*). Also, prepositional phrases occur in *duplus/triplus modus* within a short form and content of the inscription which testifies to their frequency.

Key words: *prepositional phrase, object, construction, object localization, locator, landmark, primary proposals, secondary proposals*